

БЕНКО АНДОНОВСКИ

СРПСКИ ЕНЦЕНСБЕРГЕР

(Или: краљ метонимизиране метафоре)

Кад би требало у само неколико реченица да кажем како доживљавам поезију Драгана Јовановића Даниловога, живог класика савремене српске књижевности (не само песника већ и романописца и ликовног критичара), вероватно бих се одлучио за следеће реченице: код њега поезија настаје од мањка, од недостатка, а не од вишка, као што се уобичајено мисли (тај се вишак уобичајено назива инспирација или екстаза). Знајући то, да се поезија рађа од мањка, песник лаконски каже: „Ништавило, то је империја”. Поезија је покушај да се савлада и олакша она ужасна мучнина коју човек осећа приликом сусрета и одвратног додира са светом, који је празан, империја ништавила. Поезија је, насупротив томе, експлозија створења у човеку, оно биће које је непоновљиво јединствено и које жели да смислом обоји цео бесмислени свет. Поезија је експлозија, процват бића, па због тога на једном месту у овом поетском избору песник каже: „Облак, то је врх неког сврдла, / а глава песника, нуклеарна глава. / Ти што ову књигу држиш у рукама, / моју главу у крилу држиш”.

Даниловљева поезија је високо вреднована у српској књижевној критици, али и у европском поетском и критичком контексту и, што је најинтересантније, он је један од ретких песника који држи сталну пажњу читалаца, иако је познато да данашњи читаоци много више воле јефтине фаст фуд трилере неголи – поезију. Не постоји књижевна награда коју Данилов није добио у Србији, а има одличну књижевну и вредносну рецепцију и у иностранству. Очигледно, то је због његовог схватања поезије, које њу третира као биће у процвату које смислом осемењује и улепшава свет. Да,

кад је биће у цвату, то је поезија, а поезија је повратак лепоте свету коме је била одузета: „И руже миришу лепше у речима него у грму”, пева он на једном месту. Ако су симболисти веровали да поезија има задатак да врати „праве” називе ствари, за Данилова поезија треба да врати стварну лепоту света. Између редова свих његових песама, као у невидљивом палимпсесту његове личне *ars poetica*, може се ишчитати позната (не само постмодерна) теза да се човек не рађа у гинеколошко-акушерској клиници већ у свом матерњем језику (Слотердајк). Али ако је стварно рађање човека у матерњем језику, онда је рађање песника васкрснуће, или друго рађање истог језика, након што „умре” као обичан говорник матерњег језика. Требало би да „заборави” да говори тај обичан језик, зато што је тај језик „сувише тачан” да би изразио суштину поезије: њену неименованост, њену „нетачност”: „Као непослушност, песма се ствара / од речи; / а заборав је предузимљива сила. / Ко не заборавља, не пише. / Песма није тачна, а без нетачности / нема мене”. И не само то: за Данилова, поезија уопште није у књизи која се држи у руци: поезија је биће које настаје, суштина у човеку, *унушра*. Она не припада спољашњем и због тога у песми „Спаљивање рукописа” читамо: „Сто ми је година и време је / да у спокојној овој журби спалим / рукописе који су били део мог тела. / Не може се у руци држати реч. / Нити напољу треба да остане оно / што потиче изнутра. Осветлио сам своје тамнице. / [...] / Спаљујем све рукописе осим овог. / Ко ме у овом тренутку не види, / тај ме никада није видео”.

Ова универзална начела у схватању *језичкој бића* поезије не могу а да не буду препозната као универзална духовна вертикала у европском поетском контексту, и због тога је Данилов цењен песник и ван граница своје земље. Његова поезија је привукла пажњу не само европских песника, читалаца, већ и шире – чак и европских музичара, који у њој виде духовну искру за стварање музике. А музика, то је бар јасно – је семиотички *најнеодређеније* стање бића, најнеодређенија семиотичка супстанца којом може да се означава. Музика је пијанство знакова, зато што сваки знак (тон) може значити све и ништа, односно – један исти тон у једној композицији има једно, а у другој сасвим друго „значање” (ако за тонове, као и за фонеме, уопште може да се каже да имају значење, и ако се „заборави” сурови лингвистички закон да гласови имају само диференцијалну функцију). „До” се може појавити и у посмртном маршу, и у рођенданској оди. У приближно истој улози се налази и Даниловљево песничко биће: поезија је пијанство речи, и зато се једна иста реч јавља у саставу две различите ствари: „Од истих речи замешени су / хлеб и женско бедро”. Интересантно, ту

лепоту поезије Данилов повезује са женским принципима, са принципом фертилитета, са мајком, бабом, са материцом. У том смислу, Даниловљева поезија је фемининум, насупротив оном свету пред којим се осећа хладна мучнина. Поезија је фертилитет, порођај: „Моји преци су жене / и то сазнање пада у мене / као камен у бунар. / Вољена жена, као и мајка, / никад није довољно близу. / Ка њој ме води топли страх. / Са њом имам ову књигу. / А она је носи као дете”. „У том смислу, ерос је *љубљење љранице сојсџивеној шела*: певајући о жени која плеше, песник поентира нечим што је нама, Македонцима, познато из поезије Петрета М. Андреевског: „Сад већ не знам где завршава твоје тело / а где почиње моје”. Као што се у једној другој песми са еротским мотивом оглашава и наш Блаже Конески, оним „Лепото, ти ме већ замараш” из антологијске „Починке”. Данилов пева: „Остави вретено ноћас и немој да предеш. / [...] / Уморио сам се подивљалих река у мени. / Лепото, и ти ме замараш”.

О Даниловљевој поезији написане су многе странице егзегеза, критика, интерпретација, постоје чак и целе књиге посвећене његовом стваралаштву. Ја овде немам намеру да се такмичим са матичним познаваоцима српске поезије и књижевности, већ само да укажем, за потребе македонског читатеља, на једну фасцинантну, универзалну, европску поетску вредност, на једну поетску текстуру која фасцинира својом свежом *модерношћу*. Кад би требало да упоредим Данилова са неком европском поетском величином, можда бих се ипак (и поред видљивих разлика на микростилском плану) одлучио за Ханса Магнуса Енценсбергера. Знам да бих тиме проузроковао чуђење код српских колега критичара, зато што они веома често и лако „класификују” Данилова у парадигму ”јако метафорично писмо”, али ја не мислим баш тако. И за мене је Данилов силни метафоричар, али платно на коме он слика своју слику – метафору је метонимичко. Оквир, површина сваке његове песме је енценсбергерова: то је проширена метонимија (на коју су поређане аналогичке слике – метафоре), и за мене је Данилов одувек (а интензивно га пратим још од *Алкохола с јуја*) био модерниста који је битку за свој модернизам водио пре свега испод заставе метонимије. Најчешће, из педагошких разлога, академци модернизам своде под „метафорички пол” (термин Мориса Халеа и Романа Јакобсона) у поетском писму, али баш је Енценсбергер показао да модернизам има своју јаку струју и испод заставе метонимије, кроз метонимички пол генерисања дискурса. Заправо, сам Јакобсон, иако је пре свега бинарно супротставио метафору и метонимију, касније је ублажио своје ставове и показао да је свака метонимија метафорична. И реторичари од Аристотела па наовамо,

до Групе „ми”, генерално су рачунали метонимију и синегдоху као подврсте метафоре, и указивали на то је, иако постоји, граница између метафоричног и метонимичког танка. То је потврдио и Дејвид Лоц, у својој већ класичној књизи *Начини модерној љисања*, са поднасловом – *Метифора, метонимија и ѿијолоѿија модерне књижевности*. Шта хоћу да кажем? Хоћу да кажем да је ширење песме код Данилова *метонимичко*, а да је *инѿензиѿеѿ* метафоричан. Метонимија је просторни експанзиониста, и тражи „дуже песме” (због закона контингентности, који ствара наративни контекст), а баш такве су у највећем делу Даниловљеве песме. Наводим овде једну од његових најбољих песама, која, уколико се искључи метафоричко једначење пастрмке са очевом душом, може да се урачуна у прозу (пробајте, ако имате времена, да препишете „уништавајући стихове”; ја сам је преписао и добио сам чисту кратку причу с повишеним поетским тоном на одређеним местима):

ПЕСМА ЗА МОГ ОЦА И ПАСТРМКУ

Бејах дечак од можда неких седам година
кад први пут угледах голему пастрмку коју је
мој отац био уловио, мушичарећи на некој брзој,
планинској води, што говори увек различитим гласом.
И док јој се примицах руком, мислећи да је већ
савладана, та нимало припроста бештија поче жестоко
да се трза и гиба, као да је не дотиче мисао
о кратковечности – тек, мало је недостајало да ме
посече оштрим перајем; након пар минута када је
већ била мрзовољна и скоро обамрла, јер шкрге
у врелини тромог поподнева више нису увлачиле
кисеоник, могао сам да осмотрим њено елегантно
тело: пегице живих, влажних боја, избуљене очи,
крљушт сразмерно ситну; још увек кркљала је
у свом господском очају, не пристајући да је напусти
животни дах; тад у губици, зачудо, приметих још две
крупне удице што, готово урасле у месо, говораше да се
најмање два пута отимала смрти; сећаш се, мој оче,
молио сам те да је пустиш и ти си пристао када си је
видео онако укочену и самосажалјиву, као да у њеним
очима више није било места за још један залазак
сунца; зашто ми се увек изнова у свест враћа призор

те пастрмке, смртно уплашене, оче, краљу над краљевима?
Можда зато што ме је и твоје лице, док си, у ужичкој
болници крклао после трећег можданог удара,
подсетило на мргодно лице пастрмке што се (као и твоје
срце после толико гибања) најзад умирила на удици
болно забијеној у чељуст, а онда наједном оживела,
једнако као и ти, у мом срцу, у овим речима без дна.

И према томе, тутњају ове Даниловљеве песме као метонимички енциклопедички кумулуси изнад трагедије света који ћути о својим тајнама, тутње као да желе да им инјектирају смисао о свим бесмисленим фрагментима из тог света без Бога и без милости према човеку који уплашен стоји испред њега, не разумевајући ни њега, ни његово ћутање. На тим метонимичким платнима изливају се, на микростилском плану, мењајући се – и бриљантно метафоризиране метонимије у облику мудрости (искази са „безвременском референцом“), и „сјајне“ чисте метафоре. Ево један такав низ апофтегматских метонимичких бисера са благом метафоричком конотацијом: „Старост долази кад са смрћу почнемо да живимо као са пролећем“; „Ко њише колевку, њише гроб“; „Најелоквентнији је онај који више не говори“; „Мостови су лепо једино због провалија које надсвођују и због птица над њима“. Њих, као грубе скице исцртане оловком, надопуњавају јаке метафоричне боје поетског киста: „Некада су около била поља минирана шумским јагодама“; „Њена бедра су једино место на коме је / повест још увек топла“; „Црни угаљ копам на небу, тамо где су мртви“...

Према томе, пажљиво са етикетом „метафоре“, кад је реч о Данилову. Има и нечег херојског, епског у овој треперљивој (несумњиво метафоричној) лирици, нешто што јој даје шири габарит и волумен узвишене и префињене универзалне уметности. То је њен метонимички модернитет, који на местима прелази и у постмодерне интертекстове (*Хомер ирегрита*), иако у суштини, барем за мене, ова поезија остаје велика управо због својих егзистенцијалних корена. Као да је сва та велика поезија створена да се амортизује удар са хладним и ћутљивим светом. Зато, за Данилова, између хладне оштрице света и рањивог тела човека стоји само – паучинасто биће поезије.

Превела са македонског
Гордана Јовић Ситојковска